

ISTORII DE VIAȚĂ

**Reforma sistemului rezidențial
de îngrijire a copilului văzută din interior**

CHIȘINĂU 2022

CUPRINS:

ABREVIERI / GLOSAR	3
CUVÂNT ÎNAINTE	4
1. Cu pași mici atingem rezultate mari. <i>Istoria lui Dorin</i>	6
2. O familie pentru o viață nouă. <i>Istoria lui Sergiu</i>	13
3. De la dizabilitate la abilitate. <i>Istoria lui Ion</i>	20
4. Doi (frați) plus unul fac trei. <i>Istoria lui Igor</i>	26
5. Scopul dă sens vieții. <i>Istoria lui Petru</i>	31
6. Oportunități în viața de dincolo de instituție. <i>Istoria Diane</i>	37
7. Abilitare prin participare. <i>Istoria lui Victor</i>	43
8. Calea de la protejat la protector. <i>Istoria Anei</i>	49

ABREVIERI / GLOSAR:

- APP** Asistență parentală profesionistă. Este un serviciu social specializat, care oferă copiilor îngrijire familială substitutivă în familia unui asistent parental profesionist.
- CES** Cerințe educaționale speciale. Acest termen se utilizează cu referire la copiii cu dificultăți de învățare, care necesită suport special pentru depășirea acestor dificultăți.
- CC** Casă comunitară. Este un serviciu social specializat de plasament temporar pentru creșterea și educarea, într-o locuință de tip familial, a copiilor privați temporar sau permanent de mediul lor familial, precum și a copiilor aflați în situație de risc.
- CCT** Consiliul Consultativ al Tinerilor. Este o structură de participare a copiilor și tinerilor sprijinită de Lumos.
- IR** Instituție rezidențială. Este instituția cu capacitatea de maxim 250 copii și oferă, pentru o perioadă determinată de timp, îngrijire, recuperare, rezidență și educație copiilor aflați în dificultate.
- SAP** Serviciul de Asistență Psihopedagogică. Este o instituție educațională din subordinea Direcției raionale/municipale educație, responsabilă de evaluarea complexă a dezvoltării copiilor, stabilirea CES, acordarea asistenței psihopedagogice copilului și familiei, acordarea asistenței metodologice specialiștilor în lucrul cu copiii cu CES.

CUVÂNT ÎNAINTE

„Istории de viață” este o culegere de experiențe, trăiri și viziuni relatate de copii și tineri, care au interacționat cu sistemul rezidențial de îngrijire din Moldova și au multe de spus despre modul în care aceste instituții le-au marcat viața. Aici veți găsi experiențe și istorii ale copiilor și familiilor, care au reușit să rămână împreună și să depășească provocările generate de particularitățile de dezvoltare ale copiilor, precum și de deficiențele sistemelor de protecție și de educație.

Culegerea „Istории de viață” este rezultatul unui efort comun al Fundației Lumos și al unui grup de tineri, sprijiniți de organizație în procesul de transformare a sistemului de îngrijire rezidențială. Istoriile vin să sensibilizeze cititorii despre un subiect mai puțin cunoscut de publicul din Moldova și anume despre impactul nociv al sistemului rezidențial de îngrijire asupra dezvoltării și bunăstării copiilor.

Fundația Lumos este o organizație internațională de caritate, fondată de către J.K. Rowling, autoarea faimoaselor romane despre Harry Potter, a cărei misiune este de a lupta pentru dreptul fiecărui copil la o familie prin transformarea sistemelor de îngrijire a copiilor în întreaga lume.

În parteneriat cu Guvernul Republicii Moldova și împreună cu alte organizații neguvernamentale, Lumos a contribuit semnificativ la reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului, sprijinind reintegrarea copiilor în familie și prevenind separarea de familie a mii de copii.

Pornind de la viziunea că toți copiii trebuie să trăiască într-un mediu familial sigur și plin de afecțiune, Lumos a subliniat mereu rolul crucial pe care îl au copiii în transformarea sistemelor de îngrijire și în promovarea respectării drepturilor lor. Lumos consideră că reforma sistemului rezidențial de îngrijire și crearea serviciilor de tip familial, bazate pe comunitate, aduce beneficii valoroase copiilor, familiilor și întregii societăți. Este vital de a demonstra, în numele tuturor copiilor, că instituționalizarea este extrem de dăunătoare pentru dezvoltarea și incluziunea copiilor, că cel mai bun loc pentru copii este familia și că reforma trebuie continuată și susținută pentru a asigura bunăstarea lor. În speranța că vom reuși să realizăm aceste deziderate, am sprijinit mai mulți copii

și tineri, care au simțit efectele instituționalizării, dar și beneficiile reformei, să împărtășească din experiența lor.

Pe paginile ce urmează, veți cunoaște doar 8 dintre sutele de istorii ale tinerilor, copiilor și familiilor din Republica Moldova, care în acest parcurs dificil au trăit și simțit schimbarea în viața lor prin muncă și perseverență, reușind să-și atingă visele. Sperăm că experiențele acestor copii și tineri curajoși vor inspira și determina autoritățile să continue reforma rezidențială, precum și să asigure protecția și respectarea drepturilor copilului. Astfel încât, într-o bună zi, să fim mândri de faptul că toți copiii din țara noastră sunt îngrijiți în familii iubitoare și trăiesc în medii sigure pentru viața și dezvoltarea lor.

Domnica Gînu,

Director Lumos Moldova

1. CU PAȘI MICI ATINGEM REZULTATE MARI. *ISTORIA LUI DORIN*

„Salut! Eu sunt Dorin. Am 7 ani și din toamnă merg la școală...” Probabil astfel te-ai aștepta să fii salutat de un copil de vârsta lui Dorin. Un pic mai înalt decât colegii lui de grupă de la grădiniță, dar, atât timp cât stă liniștit și concentrat asupra ocupației sale, nu se deosebește, practic, cu nimic de semenii săi. Și numai după câteva clipe petrecute alături de el observi elemente care îl deosebesc...

Dorin este al doilea copil în familie. A fost un copil dorit, așteptat. Până la vârsta de un an el nu se deosebea prin nimic de alți copii. Pe la un an și jumătate, în timpul unei vizite la medic, mama observase ceva neobișnuit la el. I s-a spus că a fost o intoxicație, care a provocat această reacție stranie. Ulterior ea observa tot mai multe diferențe între experiența cu Dorin și cea pe care a avut-o cu primul copil. Deși intuiția de mamă îi șoptea că ceva nu e în regulă, mergea la medici, aceștia încercau să o liniștească, zicându-i că sunt copii care încep a vorbi pe la 3 ani sau mai târziu, așa că trebuie răbdare și să mai aștepte. Cu regret nu a fost să fie. Dorin creștea, dar situația lui nu se schimba.

Și deja pe la vârsta de aproape 4 ani mama a început să lucreze mai activ cu el. Acum înțelege că, dacă ar fi fost stabilită cauza problemei din start, dacă s-ar fi apucat de lucru chiar atunci, situația lui Dorin ar fi fost mult mai bună.

Doina, mama lui Dorin: „Nu că nu am avea rezultate, dar ele ar fi putut fi altele. Dacă am fi înțeles problema mai devreme și am fi început reabilitarea chiar de la apariția primelor semne că ceva nu e în regulă.”

Din păcate, în localitatea în care locuiește familia nu există organizații, servicii specializate pentru astfel de copii. Pentru consultații, sesiuni de reabilitare, mergeau la Chișinău. Specialiștii din capitală au stabilit că Dorin are o formă ușoară de autism cu elemente care, dacă se va lucra asupra lor, cu timpul ar putea să dispară.

Și mama a continuat. A devenit un expert autodidact în ale autismului. 24 de ore din 24 era cu Dorin și pentru Dorin. El nu-i oferea, practic, nici o clipă de răgaz. La un moment dat, mama a realizat, că e nevoie de făcut un alt pas – să încerce să-l includă pe Dorin în societate, să înceapă el socializarea și cu alți copii. În acest sens, un rol pozitiv l-a avut nașterea celui de-al treilea copil în familie.

Conform datelor statistice prezentate de către Agenția Națională pentru Sănătate Publică, în supravegherea specialiștilor, inclusiv a Centrelor comunitare de sănătate mintală din cadrul instituțiilor medico-sanitare publice de asistență medicală primară, în anul 2020 s-au aflat 617 copii.

Doina: „Recunosc din start că, după experiența cu Dorin, nu ne-am dorit și un alt copil. Dar viața a decis altfel. Și acum înțeleg cât de mult ne-a schimbat, inclusiv pe Dorin, venirea pe lume a fratelui mai mic. L-a responsabilizat într-un fel, l-a făcut să simtă grija pentru altcineva, să conștientizeze, că nu este numai el cel, care necesită atenția mamei și celorlalți membri ai familiei. Cumva prin intermediul mezinului a avut loc și „intrarea” lui Dorin în lumea mare – împreună mergeau la terenul de joc, împreună se jucau pe-acasă, practic, totul făceau împreună.”

Acest sentiment de responsabilitate, această deprindere de socializare urmau să fie consolidate. Atunci când multă lume din îndruma familia să-l dea pe Dorin la grădiniță, mama era în fața dilemei: unde ar putea fi acceptat copilul ei? Inițial a încercat grădinița, la care a mers și feciorul mai mare. Din păcate (sau

poate din fericire), nu a reușit să-l înscrie pe Dorin chiar în ziua vizitei, urmând să revină peste ceva timp. La câteva zile după aceasta, fiind la centrul medicilor de familie din Ialoveni, a întâlnit-o pe coridor pe medicul neurolog. În discuția scurtă, pe care au avut-o, a aflat despre "grădinița din vale, unde merg astfel de copii, care dispune de specialiști – logoped, psiholog – care l-ar putea ajuta pe Dorin."

Tatiana Vrăjmaș, director grădinița incluzivă „Regina Maria”, Ialoveni:
„Pe Dorin l-am cunoscut din prima zi când a venit la grădiniță: și-a făcut prezența auzită. Intra pe poartă imitând mișcările unui pinguin. Alerga spre copiii, care erau în curtea grădiniței, cu brațele deschise. Așa l-am văzut prima dată – vesel, plin de viață.

Adaptarea lui Dorin la noile circumstanțe a durat. Dar specialiștii de la grădiniță au pregătirea și răbdarea necesară în lucrul cu acești copii deosebiți. Dorin nu putea să stea așezat pe scaun, să țină un creion, un pix în mână. Pentru el au fost elaborate activități specifice. El a avut fericita ocazie să socializeze cu un grup de 38 de copii, a participat la activități comune, concerte și sărbători, campionat de fotbal. El a devenit o parte indispensabilă a acestui grup și a instituției noastre. Mai mult decât

atât, am observat schimbări și la colegii de grupă ai lui Dorin: ei au devenit mai toleranți, mai prietenoși. Putem afirma cu certitudine că incluziunea aduce beneficii tuturor participanților la proces.

Consider că am reușit să-i ajutăm pe Dorin și familia lui. Cea mai mare realizare, cred, este faptul că acum el știe să se prezinte, participă la activități comune și ... din toamnă merge la școală. A fost înscris la Unitatea de Educație Incluzivă de la liceul „Petre Țefănuță”, ce se află chiar vis-a-vis de grădinița noastră.”

Activitatea Lumos în raionul Ialoveni în domeniul educației incluzive este, cu adevărat, remarcabilă. Cu suportul nemijlocit și investiții financiare substanțiale din partea organizației, s-a reușit crearea unui sistem integru, care include în sine Serviciul de Asistență Psihopedagogică, grădinițe cu practici incluzive (atât în centrul raional, cât și într-un șir de localități rurale) și, desigur, Unitatea de Educație Incluzivă de la liceul teoretic „Petre Țefănuță”. Specialiștii din cadrul tuturor acestor instituții sunt în contact permanent unii cu alții, discută, împărtășesc viziuni și opinii, participă la instruire, mese rotunde și grupuri de lucru, inclusiv organizate și livrate de Lumos. Mai mult chiar, copiii care au frecventat grădinițele incluzive continuă procesul educațional deja la liceu, unde beneficiază de aceleași abordări, metode de instruire și servicii specializate.

Doina, mama lui Dorin: *„Pentru a ne înscrie la grădiniță, conform procedurii, a fost nevoie de evaluarea copilului. După ce l-au văzut pe Dorin, reprezentanții SAP au dat recomandările necesare și astfel am fost înscrși la grădiniță. Spre mirarea mea, Dorin a intrat foarte repede și ușor în contact cu toată lumea nouă de la grădiniță. Probabil e și din cauza pregătirii personalului de aici. I s-a oferit tot timpul, de care a avut nevoie pentru acomodare, și s-a liniștit. A înțeles că nimeni nu-i provoacă durere. Încet a început să respecte regulile – acum ne jucăm, acum stăm la masă pentru mâncare. Foarte bine a lucrat educatoarea cu el, i-a explicat totul. Copiii, binevoitori, l-au primit.”*

*Grădinița „Regina Maria” este prima instituție de educație timpurie unde Lumos a creat servicii de educație incluzivă. Acest proces s-a extins constant, în ultimii ani acestea fiind create și finanțate integral de către autoritățile administrației publice locale. În prezent, în două raioane-pilot – Ialoveni și Florești – activează **26 de instituții** care dezvoltă practici de educație incluzivă.*

Tatiana Vrăjmaș: „Vreau să spun ferm și tare tuturor: acest lucru cere mult timp, multă răbdare, multă muncă grea, dar merită tot efortul. Și datorită suportului pe care l-am mai avut, instruirilor în cadrul cărora am învățat, cum să lucrăm cu acești copii, noi, am devenit un colectiv mai puternic, cu noi viziuni. Și cel mai important e că trebuie să ne punem scopuri mici în lucrul cu acești copii. **Cu pași mici atingem rezultate mari.** Când atingem aceste mici obiective trasate, ne bucurăm cu toții – și copilul, și părinții, și noi. Și parcă am prinde aripi. Se zice că dacă undeva departe, la

capătul pământului, un fluture (cum suntem noi, grădinița) dă din aripi, la celălalt capăt se formează o tornadă. Așa și noi, aici, dacă dorim, credem, atunci putem schimba o viață de copil.

În acest sens, le suntem recunoscători partenerilor de la Lumos Foundation. Cu aportul lor ne-am format ca instituție cu practici incluzive, ca și colectiv. Lucram și mai înainte cu astfel de copii, dar practicile pe care le-am aflat și pe care le-am văzut în cadrul feluritor vizite de lucru și de studiu, organizate de Lumos, se deosebeau de ceea ce făceam noi. Implementarea lor ne-a ajutat să urcăm la un nou nivel în lucrul cu acești copii, să obținem rezultate și mai bune.”

Personalul grădiniței lucrează nu numai cu acești copii, dar și cu familiile lor, în special, mamele. Aici funcționează un club al lor, se organizează întâlniri, șezători cu un ceai / cafea. Se discută mult despre aceste aspecte ale sănătății copiilor. Chiar funcționează un sistem de mentorat. Astfel, mamele cu mai multă experiență în domeniu devin mentori pentru cele cu mai puțină. Și acest rol de mentor se transmite de la un părinte la altul. Doina, când a venit cu Dorin prima dată la grădiniță, a avut mentor, apoi ea a fost mentor pentru alte mame. Acest „club de interese” este

o mare susținere și pentru colectivul grădiniței, care are nevoie de mult ajutor din partea părinților.

Tatiana Vrajmaș: „Este greu pentru o mamă să accepte că ceva este diferit la copilul ei. Dar fără conștientizarea faptului, fără acceptarea situației este greu să o depășești. Uneori organizăm chiar și întâlniri „absolut întâmplătoare” dintre un părinte, care deja a acceptat situația și muncește împreună cu noi la depășirea acesteia, cu unul care încă are dubii, care nu se poate consola cu gândul. Iar rezultatele... Șapte copii ale părinților din acest grup merg din septembrie în clasa I, sunt gata pentru școala generală și acesta e un rezultat extraordinar.

Specialiștii de la grădiniță au dezvoltat un parteneriat eficient cu cei de la liceu. Colegii de la „Petre Țefănuță” îi cunosc pe viitorii elevi încă pe când ei sunt în instituția preșcolară. Îi monitorizează, sunt la curent cu progresele înregistrate și evoluțiile în dezvoltarea și comportamentul copiilor. Pentru fiecare dintre copiii care merg la școală avem rapoarte detaliate, astfel încât, ajunși la liceu, specialiștii de acolo deja îi cunosc destul de bine și continuă munca începută la grădiniță.”

La 1 septembrie Dorin va merge la școală. Nu știm cum va fi experiența lui acolo. Un lucru îl știm cu siguranță – el nu va fi singur. Datorită eforturilor depuse de Lumos și alte ONG-uri care activează în domeniul educației incluzive pe parcursul ultimilor ani, situația se schimbă. Bugetul destinat învățământului conține și fonduri speciale destinate incluziunii. S-a reușit promovarea și includerea în statele de personal ale instituțiilor de învățământ a funcției de asistent personal, care să sprijine copiii cu CES. Datorită acestui fapt și mama lui Dorin va merge la școală din 1 septembrie. În calitate de asistent personal al fiului ei.

În ultimii ani în Republica Moldova au fost create un șir de servicii și centre de susținere a familiilor și a copiilor cu diverse probleme medicale, sociale, psiho-sociale, inclusiv cu tulburări din spectrul autist (TSA). Scopul creării centrelor specializate de intervenție pentru tulburări din spectrul autist constă în asigurarea asistenței adecvate la momentul oportun copiilor și tinerilor adulți cu TSA sau risc de apariție al acestora, oferirea de suport familiei / altui reprezentant legal / îngrijitorilor pentru realizarea maximă a potențialului de dezvoltare a copilului și suportul tinerilor adulți, în vederea reabilitării medical-sociale, incluziunii sociale și educaționale, precum și prevenirea abandonului și instituționalizării copiilor din această categorie.

Doina: „Suntem, într-un fel, binecuvântați. Nu știu dacă mai există centre raionale unde să fie și grădiniță, și școală cu practici incluzive. Noi nu numai că am avut posibilitatea să mergem la această grădiniță, dar suntem înscriși și la Unitatea de Educație Incluzivă. Nu pot să-mi închipui ce ar fi fost, dacă nu exista această grădiniță și UEI de la Liceu, aici, aproape de casă.

Îmi doresc mult să existe cât mai multe astfel de servicii. Numărul copiilor cu astfel de probleme în țara noastră este în creștere, iar serviciile existente nu pot acoperi necesitățile tuturor. Vreau să aduc mulțumiri Lumos pentru efortul și investiția în UEI. Nu știu cum ar fi fost tranziția acestor copii la școala generală, dacă nu ar fi existat Unitatea. Existența acesteia este și un plus mare pentru ceilalți copii, fără CES, care au posibilitatea de a interacționa cu acești copii puțin altfel și învață a-i accepta, a fi colegi și prieteni cu ei. Și astfel se construiește o societate incluzivă.”

Istoria lui Dorin este departe de a se încheia aici. Nimeni nu poate să știe ce va fi cu el în viitor. Cert este, însă, că el are posibilitatea să facă studii împreună cu semenii lui, să meargă la o școală obișnuită, să trăiască în familie și să se bucure din plin de toată dragostea și sprijinul, pe care aceasta i-o poate oferi. Iar noi, cei de la Lumos, prin promovarea și contribuția la crearea și dezvoltarea serviciilor de educație incluzivă în grădinițe și școli, încercăm să oferim cât mai multor copii în dificultate șansa de a rămâne în familie.

2. O FAMILIE PENTRU O VIAȚĂ NOUĂ.

ISTORIA LUI SERGIU

„Salut. Eu sunt Sergiu și sunt în clasa a VI-a,” ajutat de logoped și de „mamă”, ni se prezintă un băiat de statură medie, blond și cu ochi de un albastru senin ca cerul verii.

Deja de șase ani el este elev la liceul „Petre Țefănuță” din Ialoveni, fiind unul dintre primii „rezidenți” ai Unității de Educație Incluzivă (UEI) – un model de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități severe, creat de Lumos și pilotat în cadrul liceului. Pe parcursul fiecăruia dintre ultimii șase ani aici își făceau studiile 25-27 de copii cu cerințe educaționale speciale (CES).

„Nu din auzite cunosc viața de la internat, știu ce se întâmplă acolo, se include în discuție **mama Alexandra**, Asistentul parental profesionist în familia căreia crește Sergiu. Am făcut cursuri de APP-ist, împreună cu soțul am decis să luăm un copil în îngrijire. Chiar de la început ne-am dorit să fie băiat.”

Prima dată l-a văzut pe Sergiu când acesta era internat la Spitalul Clinic de Psihiatrie din orașelul Codru. Își amintește, cum el atunci s-a apropiat de ea, și-a pus mâna pe umărul ei și cum ei i-au dat lacrimi în ochi. Nu au reușit să vorbească în acea zi – Alexandra știa că băiatul nu aude, și nici nu vorbește. Chiar a doua zi ea a revenit la spital cu îmbrăcămintă și l-a luat pe Sergiu.

„La început ne-a fost foarte greu cu el. Nu știam cum să vorbim, cum să comunicăm, cum să ne comportăm. Ne era frică, practic, de tot. Nu știam nici cum să-l culcăm. Avea și el unele frici, temeri – nu voia să urce în cadă, să facă baie. Se oprea în mijlocul camerei de baie și ne arăta să-l spălăm acolo, fără a urca în cadă. A fost nevoie de multă răbdare și mult efort pentru a-l învăța și a-i demonstra că este în siguranță și că poate să urce în cadă să facă baie. Și, în același mod, a învățat multe alte lucruri elementare, care sunt obișnuite pentru alți copii crescuți în familie: igiena personală, aranjarea patului, cum să mențină și să facă ordine în odaia lui,”
ne relatează Alexandra.

Cel mai mare șoc l-a avut familia atunci, când s-au așezat împreună la masă. Sergiu din start a început să adune multă pâine în jurul său, mâncă foarte lacom, uneori chiar ajungea să vomite. Plângea când încercau să-i ia mâncarea din față. Probabil a fost un stres enorm pentru organism trecerea de la modul de alimentare din instituția rezidențială la cel obișnuit pentru o familie. I s-a explicat că în casă este mâncare suficientă, că oricând îi este foame poate merge și cere. A trecut, totuși, ceva timp, până și el s-a obișnuit cu acest gând și s-a convins că, într-adevăr, aici nu vor exista probleme cu alimentarea.

În momentul în care l-au luat de la spital, Sergiu era deja de vreo 4 luni acolo. Anterior a fost rezident la o școală-internat din orașul Bălți, în nordul Moldovei. Nimeni nu putea să comunice cu el, nimeni nu-l înțelegea. A avut și familia temeri legate de acest aspect. Au avut de lucrat mult până s-a ajuns unde sunt acum.

Sergiu a fost înrolat în clasa I-a la Unitatea de Educație Incluzivă din cadrul liceului teoretic „Petre Țefănuță” din Ialoveni. Acolo a întâlnit specialiști care au venit cu sfaturi pentru familie referitor la comportamente, comunicare, învățare. Recomandările acestora au fost urmate cu exactitate.

„Suntem norocoși să avem multă lume bună în jur. Dna Diana de la școală ne-a recomandat activități pe care le făceau împreună și trebuia să le continuăm acasă. Deja după ce m-am angajat și eu la Unitate, lucrurile au devenit mai simple, în special în ceea ce privește studiile,” zice Alexandra.

„Îmi place la școală. Îmi place să scriu, să mă joc. Am prieteni – Alexandru, Nicoleta, Sergiu, Sofia. Colorez cu ei, facem puzzle-uri, învățăm, privim desene animate, ne povestește Sergiu. Îmi place mult matematica, fuga (educația fizică – n.a.), educația plastică, științele.”

Despre cât de mult îi place la școală ne demonstrează cu prisosință un exemplu relatat de mama și doamna Silvia Rudoj, director adjunct pentru educație incluzivă din cadrul liceului „Petru Țefănuță”.

S-a întâmplat în primul an de școală. Într-o dimineață familia a descoperit că Sergiu nu este acasă. Au căutat peste tot: în curte, la animale, pe la vecini – nu-l găseau nicăieri. Apoi mama a mers la școală, iar soțul a rămas să-l caute pe-acasă, prin mahala. Fiica Alexandrei, din grabă și din cauza stresului, a mers la școală fără ca să-și ia ghiozdanul cu ea. Ajunși la școală l-au găsit pe Sergiu în bancă, așteptând colegii și începutul lecțiilor.

„Așa și nu am aflat cum a ajuns, ce l-a determinat să facă aceasta – nu puteam comunica încă atât de bine la acel moment. Dar ne-am convins că i-a plăcut la școală și că vine acolo cu plăcere,” zice dna Rudoj.

Faptul că el acum vorbește e un succes enorm. Mediul în care se află, lumea pe care o are în jur au contribuit mult la dezvoltarea limbajului, a vorbirii. Acum este deja în clasa a V-a. Mulți dintre profesori îl laudă – de limbă română, muzică, științe. Cel mai mult îi place matematica. Posibil e și din cauza că profesoara de matematică este și cadru didactic de sprijin. Sergiu scrie și transcrie foarte

bine. Mai greu i se dau dictările. Din cauza problemelor de auz, dacă nu sunt articulate bine cuvintele rostite de profesori, atunci are dificultăți în a înțelege totul.

În clasa a cincea sunt mai mulți copii cu CES și, de aceea, profesorii cunosc acest lucru și sunt instruiți ca să transmită materialul în mod corespunzător. Suplimentar, se muncește mult individual în cadrul UEI. Și succesul vine.

S. Rudoi: „Trebuie să menționez că succesul e dublu – nu numai copilul înregistrează progrese, dar influențează și schimbă și mentalitatea celor din jurul lui. Anul acesta a fost unul de cotitură: Sergiu a trecut de la clasele primare, de la un singur profesor, la cele gimnaziale, unde fiecare obiect este predat de profesori diferiți. Și această schimbare, spre satisfacția tuturor, nu a creat dificultăți sau probleme suplimentare. În liceu avem un mediu incluziv bine dezvoltat.”

Desigur, până a ajunge unde sunt acum, atât copilul, cât și familia, și școala au avut de trecut perioade mai grele. Deosebit de dificili pentru familie au fost primii doi ani de școală. Părinții munceau, copiii la școală, Sergiu cerea atenție sporită și muncă suplimentară. Plus, mai exista un fel de frică față de el

– comunicarea încă era dificilă și nu întotdeauna pe înțelesul ambelor părți. Dar odată ce Alexandra a fost angajată la UEI, lucrurile au început să meargă mult mai bine. În general, este foarte atașat de ea. Își face griji mari dacă nu o vede o perioadă mai îndelungată de timp.

Alexandra: „Țin minte că s-a îmbolnăvit, ceva cu gâtul. A dat febră, i s-a ridicat temperatura și am chemat salvarea. A fost transportat la spitalul de boli infecțioase pentru copii din Chișinău. A stat acolo singur, izolat, timp de patru zile. Personalul de la spital nu ne permitea să intrăm la el. A plâns tot acest timp. A slăbit mult doar în patru zile. Explicațiile noastre că e copil în plasament, că are nevoie ca să-i fie alături, nu au avut efect. Doar unei domnișoare i s-a făcut milă și m-a lăsat să intru la el după ora 17:00, când nu mai erau șefii. De atunci, are o frică mare de spital.”

Chiar din primele zile de plasament familia a descoperit curiozitatea lui Sergiu. Mergea peste tot – la animale, în grădină – nu avea frică de nimic și era curios să afle cât mai multe.

Familia dispune de o gospodărie de invidiat: sere de legume, animale domestice. Fiecare membru al familiei are responsabilitățile sale legate de gospodărie. Și Sergiu nu e o excepție. Din cele opt capre pe care le crește familia, două sunt ale lui Sergiu.

„Îi place să mulgă caprele. Sunt două care sunt ale lui. Dacă pune cineva mâna pe ele – e tragedie,” **zice mama Alexandra.**

„Pasiunea lui însă, sunt asamblările, mecanismele, uneltele, **continuă ea.** Este un profesionist în domeniul puzzle-urilor. A fost premiat la un concurs de asamblare a pieselor de Lego. Este foarte inventiv. Manifestă interes deosebit și este foarte priceput la asamblarea / dezamblarea,

reparația uneltelor, mașinăriilor, utilajelor. Merge în atelierul tatălui, urmărește procesele, se implică. A fost un caz chiar când am încercat să pornim o betonieră. Nicidecum nu reușea nimeni. Sergiu s-a apropiat, a luat foaia cu instrucțiunile în mână, și... betoniera a pornit.”

„Dată fiind această pasiune a lui, ne gândim că i s-ar potrivit profesia de mecanic auto, ne spun, practic, în unison, **mama Alexandra și dna Silvia**. Chiar am și identificat o școală profesională în acest sens – la Călărași. Sperăm să fie acceptat acolo.”

„Deși mai sunt încă patru ani până Sergiu va merge la școala profesional-tehnică, nu avem prea mult timp, **zice dna Rudoï**. Trebuie să pregătim atât școala, cât și pe Sergiu pentru această nouă experiență. Va trebui să mergem acolo, să discutăm cu administrația școlii, corpul profesoral, să-i ajutăm să înțeleagă cum se lucrează cu asemenea copii.”

Cât despre Sergiu, el va trebui învățat să trăiască singur, fără ca Alexandra să fie permanent alături. El este foarte atașat de mamă. S-a întâmplat că ea a trebuit s-o însoțească pe una din ficele sale și el rămase singur. A plâns până nu a revenit Alexandra acasă.

În acest context, mama Alexandra și dna Rudoi au vorbit și despre ce viitor îl așteaptă pe Sergiu și alți copii cu CES la împlinirea vârstei de 18 ani când, legal, vor deveni independenți și va trebui să iasă din serviciile de îngrijire. Cea mai dificilă problemă va fi cea a domiciliului. Și fără intervenția autorităților de stat, care ar trebui să le ofere apartamente sociale, soluționarea acesteia pare imposibilă. Este important, de asemenea, să fie oferit sprijin la încadrarea în câmpul muncii, și alt gen de suport, de care ar avea nevoie acești cetățeni. Cu atât mai mult cu cât societatea în general încă nu are nivelul de pregătire necesar pentru a-i percepe și accepta totalmente ca parte integrală a sa, existând încă atitudini negative și multiple cazuri de discriminare a lor.

*„Am avut situații neplăcute în comunitate, **zice Alexandra**. Dacă se întâmpla ceva rău, primul suspect și învinuit întotdeauna era Sergiu. El a simțit această atitudine și a încetat să mai meargă la terenul de joacă. Cu timpul situația s-a schimbat. Majoritatea vecinilor se salută cu el, copiii îl acceptă la joc.”*

*„Și la școală au fost situații de acest gen, **adaugă Silvia Rudoi**. S-a muncit mult, în special în ultimii 3 ani, în cadrul liceului, pentru ca acești copii să fie acceptați pe deplin. Și rezultate sunt. Referindu-ne la cazul lui Sergiu, trebuie să spunem că, deși există o problema mare de comunicare cu el, copiii au creat ei înșiși un sistem de semne și gesturi care să-i ajute la depășirea dificultăților în acest sens. **Iar prin intermediul copiilor se schimbă și atitudinea maturilor, părinților acestor copii, și, respectiv, a întregii comunități.**”*

Desigur că mai este mult până în Republica Moldova va fi construită o societate cu adevărat incluzivă. Dar exemplele pozitive în acest sens, de care avem tot mai multe în fiecare an, demonstrează că această schimbare e posibilă. Și acolo unde există cu adevărat dorință pentru schimbare, se depune efortul necesar de către autorități, școală, comunitate, cetățeni, aceasta poate fi realizată. Și viața copiilor, ca Sergiu, poate fi schimbată în bine.

3. DE LA DIZABILITATE LA ABILITATE. ISTORIA LUI ION

„Ion poate singur, noi doar luăm căruciorul ca să-l ajutăm, dar el poate singur”. S-a ridicat din cărucior, iar colegii i-au luat scaunul și au urcat scările alături de el încurajându-l: **“Tu poți, tu ești ca și noi!”**, Diana, psiholog la Unitatea de Educație Incluzivă (UEI) din cadrul liceului „Petre Ștefănuță” din Ialoveni, povestește cu satisfacție despre progresele lui Ion după ce acesta a venit să învețe la ei în școală.

Ion este un băiat de 20 de ani care, abia în clasa a VIII-a, a prins dragoste față de citit și scris, a început să socializeze mai ușor și să-și facă prieteni. Ion vine dintr-o familie monoparentală dintr-o localitate din raionul Ialoveni, fiind

mezinul familiei. Dizabilitatea pe care o are l-a împiedicat să frecventeze zilnic școala din comunitate, unde a fost înrolat până în clasa a VIII-a. **„Mergem la școală de formă, numai ca să fiu la număr. Stăteam pe scaun, până la orele 2-3, apoi reveneam acasă,”** **ne povestește Ion** cu o oarecare resemnare. Dificultățile din familie nu stimulau dragostea de carte, astfel că uneori se întâmpla să nu meargă la școală chiar și câte o lună – două. Această situație nu-l ajuta să înregistreze mari progrese nici în plan academic, nici în cel socio-emoțional.

În septembrie 2016, în cadrul Liceului Teoretic „Petre Ștefănuță” din Ialoveni, a

Început să funcționeze Unitatea de Educație Incluzivă. Ion a fost unul dintre cei 25 de copii cu dizabilități severe, înrolați să-și facă studiile în cadrul noului serviciu creat de Consiliul raional Ialoveni cu suportul Asociației obștești „Lumos Foundation Moldova”. În acel moment el avea 15 ani.

Potrivit lui Ion, acea perioadă a fost una de cotitură în viața lui. Pe lângă faptul că a schimbat colegii, profesorii, școala, el și-a schimbat și regimul zilei, și stilul de viață. Școala nu mai era locul unde stai pe scaun și aștepti orele 15:00 ca să mergi acasă, dar locul unde înveți, unde ești apreciat, socializezi și unde vrei să ajungi în fiecare zi. *„La școala din Ialoveni am văzut că e posibil și altceva; că e posibil să trăiești o altfel de viață. **M-am schimbat absolut de tot.** Mă trezeam singur dimineața, între 06:00 și 07:00, ca la 08:00 să intru în microbuz și să-mi revăd colegii, să mergem împreună la școală,”* menționează nostalgic Ion.

Adaptarea la noua școală a durat mai mult decât s-ar fi așteptat pentru că *„era greu, nu cunoșteam pe nimeni; profesorii îmi dădeau întrebări la lecții – ceea ce eu nu aveam la școala din sat. Mi-a fost greu până m-am obișnuit cu noile condiții, cu profesorii și colegii, cu tot ce era diferit la școala nouă.”* În toată această perioadă, Ion a fost susținut de către profesorii din școală și personalul de la Unitatea de Educație Incluzivă, în special de către cadrul didactic de sprijin, Tatiana, precum

și dirigintele de clasă. Sprijinul din partea colegilor nu a venit chiar de la început, uneori lon simțind și o oarecare distanțare a acestora față de el: „Când oamenii nu te cunosc și te văd mai diferit, nu e chiar ușor de intrat în contact, plus că mie nici nu-mi place să intru primul în vorbă.”

Acest lucru îl confirmă și specialiștii de la Unitatea de Educație Incluzivă: „De la început era mai rigid în stabilirea de relații interpersonale, era mai tensionat în situațiile noi și nu se implica când se lansau inițiative din partea colegilor. După 2-3 minute de discuție, putea să înceapă să tremure - până într-atât era de tensionat într-un mediu nou. Când a venit era retras, modest, dar avea aspirații, avea planuri pentru viitor. Poate că inițial se simțea etichetat, ținând cont de faptul că venea dintr-un mediu mai puțin favorabil. Poate că și lipsa de inițiativă era pentru ca să se protejeze, să nu mai trăiască o dezamăgire, să fie respins,” **menționează Diana.**

Directorul adjunct pentru educație incluzivă din cadrul liceului, **dna Silvia Rudoi**, mai adaugă la cele menționate de psiholog: „lon a făcut parte din primul grup de copii care au fost înrolați în UEI. Copiii nu erau obișnuiți unii cu alții. **Am reușit, împreună, să creăm un mediu călduros, mai deschis și prietenos.** Aceasta l-a

ajutat să-și crească încrederea în sine. Și voluntarii ne ajutau. El aici a văzut foarte multe lucruri. El nu ieșise din sat până atunci, cu excepția vizitelor la medic.”

Cu toate că nu a legat prietenii mai strânse cu ceilalți colegi din școală, totuși, Ion nu s-a simțit discriminat sau izolat de către colegi. „Nu erau momente să fiu luat peste picior sau să se facă glume pe seama mea. Nici nu eram mari prieteni, nici nu eram refuzat. Îmi amintesc când colegii mă ajutau să urc la etaj, încă nu puteam să mă ridic pe scări. Uneori era cu frică, colegii mai făceau glume că mă scapă, dar niciodată nu am căzut,” **povestește vesel Ion.**

Profesorii, specialiștii din cadrul Unității de Educație Incluzivă, cât și colegii au fost cei care i-au oferit suport în perioada de adaptare. Cadrul didactic de sprijin, Tatiana, i-a fost alături întotdeauna, atât la lecții, cât și în timpul celorlalte activități, inclusiv cele extracurriculare. „Doamna Tatiana era tot timpul lângă mine. Nu mă lăsa niciodată singur,” **relatează Ion.**

Când și cel mai jos prag de la ușă devine o provocare să-l treci, iar un singur pas făcut, cât de mic, este o realizare enormă, atunci orice suport din partea celor de alături este apreciat și necesar. O încurajare spusă la timp de profesori și colegi, o glumă făcută de kinetoterapeut, cât și încrederea și suportul venite din partea specialiștilor din UEI, i-au adus speranță că lucrurile pot fi schimbate și că se poate face mai mult.

Ion a fost un elev responsabil, deși a întâmpinat o mulțime de dificultăți. Cel mai mult îi plăceau orele de limba rusă, limbă pe care a început să o învețe singur, de la 10 ani. O amintire relatată de Ion ține de o lecție publică, de matematică, când a primit nota "10" pentru rezolvarea unei fișe într-un timp redus – lucru ce i-a produs satisfacție și mândrie că a

reușit. Pe lângă lecții, Ion obișnuia să participe și la activități extrașcolare: mese rotunde, proiecte, activități organizate și în afara școlii. Doi ani la rând (2018, 2019) el a participat la Maratonul Internațional Chișinău, la cursa „Marathon for ALL”. Cu ajutorul colegilor de la liceu de fiecare dată parcurgea distanța de 1.5 km. Pe lângă amintirile și emoțiile deosebite rămase de la Maraton, acesta are și o medalie pe care o poartă cu mândrie, ori de câte ori are posibilitate, chiar și când merge prin sat. **Ion povestește** despre reacția sătenilor la participarea sa: *„Mulți din sat, dacă știu că eu merg în scaun rulant, cred că eu nu pot face nimic; dar când văd că eu pot ceea ce ei credeau că nu pot, rămân cu gurile căscate.”*

Forța, perseverența și munca sunt calități importante pentru Ion, pe care nici cositul ierbii din pirostria, ”căratul” unei căldări cu apă sau tăiatul lemnului nu-l sperie. Pentru că *„minte și mâinile”* sunt punctele sale forte, Ion încearcă să le folosească cât mai mult posibil: *„Dacă o să împingei și voi 20 de ani căruciorul, să veдеți ce mușchi frumoși veți avea.”*

După ce a absolvit treapta gimnazială din cadrul Liceului teoretic „Petre Țefănuță”, Ion a îmbrățișat o profesie. Îndeletnicirile din familie, forța și suportul din partea specialiștilor de la UEI l-au ajutat să obțină profesia de cizmar. Deși a fost o decizie deloc simplă, luată în timp de vreo jumătate de an, și nu a fost prima profesie pe care și-ar fi dorit-o, totuși, el este mulțumit de ceea ce poate face astăzi. Inițial și-a dorit să fie lemnar, povestind cu resemnare despre dificultățile pe care le-ar avea, dacă ar practica această meserie: *„Eu voiam să lucrez cu lemnul, dar acolo e greu. Acolo trebuie să stai mult în picioare, dar eu nu pot, pentru că nu am putere în picioare. Eu am multă putere în mâini. M-am gândit că la lemn n-o să mergă... Tatăl meu toată viața lui a cusut încălțăminte. Și m-am gândit că dacă și tata, și fratele au putut coase, înseamnă că **o să pot și eu.**”*

Pentru a însuși această meserie, Ion a mers la atelierul unui cizmar din Ialoveni, care l-a învățat, pas cu pas, cum se repară încălțăminte. De la început exersa pe propria încălțăminte, sau făcea sarcinile unui asistent pentru ca să învețe fiecare detaliu, iar pe urmă a început să repare singur. Cu sprijinul autorităților publice din localitatea de baștină, care i-au oferit o încăpere mică, Ion a reușit să deschidă un atelier de reparație a încălțăminte în sat. La fel, a primit și unelte de bază, necesare pentru această meserie. În anul 2020, odată cu restricțiile impuse de pandemia, cauzată de Coronavirus, locul de muncă al lui Ion s-a mutat la el acasă, iar numărul clienților s-a redus.

Vitalie, instructorul din Ialoveni, îi oferă sprijinul necesar ori de câte ori Ion îl cere, apreciindu-i munca și calitățile: *„Băiatul acesta are răbdare în el, iar în profesia noastră de cizmar îți trebuie multă răbdare. I-a fost mai dificil să lucreze cu mâinile, ținând cont de faptul că nu a mai făcut asta înainte. Tot ce a trebuit să-i arăt, eu i-am arătat. El venea aici cu dragoste. După ce a început să vină la mine s-a schimbat, a început să privească altfel viața. **El a văzut că poate face ceva în viața asta, că este util.**”* Instructorul i-a propus să muncească împreună la atelier, cu program flexibil, doar că deplasarea din sat este mai dificilă din cauza infrastructurii și a transportului neadaptat.

„Mi-ar plăcea să merg la instructor, doar că e cam greu cu deplasarea. E greu de ajuns la Ialoveni. Mi-i frică să trec strada, la stație, pentru că mașinile nu se prea opresc. Și dacă să merg mai des, trebuie să-mi schimb o pereche de încălțăminte pe săptămână, dar cu pensia mea mică nu fac prea multe,” **ne spune Ion.**

Cu toate aceste dificultăți, Ion este optimist și dornic să muncească, având și planuri de viitor – să lucreze mai mult, să câștige mai bine și să-și întemeieze o familie. Totodată, el are un mesaj către toți semenii: **„Dacă ați decis ceva să faceți, mergeți până la capăt. Dacă nu vi se îndeplinește planul, nu renunțați, dar încercați până reușiți.”**

4. DOI (FRAȚI) PLUS UNUL FAC TREI. ISTORIA LUI IGOR

„Sunt toți copiii mei, nu fac diferență între ei, îi iubesc pe toți la fel de tare,” **ne spune Maria**, mamă a ... cinci copii.

Primii doi, deja adulți, demult nu mai sunt cu mama, au viață independentă, familii și sunt peste hotarele țării. Istoria celorlalți este una puțin mai complicată și diferită.

Fiind mamă solitară, Ana își creștea copiii de una singură. Camera de cămin, în care locuia cu Andrei și David, era una umedă și rece, plină de mucegai și nocivă pentru sănătatea întregii familii.

„Autoritățile locale ne-au oferit alt spațiu locativ – un apartament. Din păcate, și acela nu era în condiții prea bune. Pentru a-l repara și aduce la condiții bune de trai, am hotărât să merg la muncă peste hotare. Cum nu aveam pe nimeni, cu cine să las copiii, m-am adresat la asistența socială din raion cu rugămintea de a ne ajuta să înscriu copiii la internat. Apoi am vorbit și cu directoarea internatului. În scurt timp, copiii mei au ajuns la școala-internat din Ceadâr-Lunga. Îmi părea rău, ei plângeau,

eu plângeam, dar nu aveam alternativă: nu aveam condiții de trai, de sus ne ploua, pereții umezi, în mijlocul casei căldări și alte vase pentru a colecta apa, care curge din tavan, nu aveam resurse financiare să-l reparăm,” **își amintește Maria.**

Astfel cei doi băieți au ajuns la școala-internat din Ceadâr-Lunga. Deși inițial se planifica aflarea lor acolo doar pentru un an de învățământ, realitatea s-a dovedit a fi un pic diferită și ei s-au aflat acolo aproape doi.

David: *„Am ajuns la internat din cauza problemelor financiare din familie. Acasă noi nu aveam condiții de trai, era umed, rece, iar veniturile mamei nu erau suficiente pentru schimbarea rapidă a situației. Cum suntem fără tată, mama, ca să poată merge la muncă peste hotare, a fost nevoită să ne lase, pe o perioadă scurtă, la internat. Din păcate, nu exista o soluție mai bună la momentul respectiv, cel puțin, noi nu o cunoșteam.”*

Fiind la internat, David a făcut cunoștință și s-a împrietenit cu Igor, un băiat de vârsta lui, din aceeași localitate. Relația stabilită s-a dovedit a fi atât de strânsă, încât David, împreună cu Andrei, au reușit s-o convingă pe mama Maria că Igor ar trebui să devină parte integrală a familiei lor.

„Deși, inițial, am informat conducerea internatului, că voi lăsa copiii doar pentru o perioadă scurtă de timp, când am revenit și am mers după ei, directoarea m-a convins să-i mai las acolo. Și eram tentată s-o fac. Poate chiar aș fi făcut acest pas, dacă nu aș fi întâlnit doamnele de la Lumos,” **ne mărturisește Maria.**

În acea perioadă era în toi activitatea de transformare / închidere a instituției rezidențiale din Ceadâr-Lunga și reprezentanții Lumos vizitau frecvent instituția și localitatea în scopul evaluării complexe a copiilor, a familiilor lor, instruirii personalului instituției. La una dintre ședințele cu părinții a venit și Ana, „instruită” deja să nu accepte revenirea copiilor din școala-internat. Aici a făcut cunoștință cu Diana și Silvia, specialiste în probleme sociale de la Lumos Moldova.

Maria: *„Am fost invitată la o ședință cu părinții copiilor din internatul din Ceadâr-Lunga. Înainte de această ședință ne-a chemat directoarea și ne-a spus să nu fim de acord ca să luăm copiii de la internat, că ne va fi greu cu ei acasă. Într-un fel, m-a pregătit pe mine și pe mulți ați părinți de acolo pentru ședință. Eu, personal, am zis la acea ședință că aș vrea să mai las copilul în internat, deoarece nu avem condiții bune de trai și într-un an, cât ar mai sta, aș putea face ceva pentru a schimba*

situația. Ulterior dna Diana ne-a vizitat și a văzut că nu dispuneam de condiții favorabile pentru a aduce toți copiii acasă.”

Unul din serviciile pe care Lumos îl oferă familiilor vulnerabile, în special celor unde sunt reintegrați copii dezinstiționalizați, este sprijinul familial. Acesta este oferit atât sub formă de informare, consultanță, consiliere, cât și sub formă de mijloace materiale / financiare. Prin intermediul acestui serviciu au fost îmbunătățite atât capacitățile parentale ale familiei, cât și condițiile de trai, de altfel ca și pentru multe alte zeci de familii sprijinite de Lumos.

Cazul Mariei și al celor trei copii – Andrei, David și Igor – este unul care demonstrează cât de important a fost suportul oferit de Lumos la reintegrarea copiilor dezinstiționalizați și crearea condițiilor de trai decente pentru ei și familiile lor. Acesta, însă, a fost doar unul dintre pașii pe care i-a făcut familia dată împreună cu Lumos.

Maria: „Le sunt foarte recunoscătoare celor de la Lumos pentru tot ajutorul, susținerea și pentru îndemnul de a avea încredere în viață în continuare. Parcă mi-au

dat aripi pentru a zbura și a-mi proteja copiii. Nu e neapărat nevoie de ajutor bănesc, dar când îți oferă și un sfat, un suport psihologic, un îndemn, o motivare suplimentară – foarte mult înseamnă. Dacă nu ar fi fost ei, nu aș fi reușit să mă descurc, să-mi fac băieții fericiți, să crească lângă mine în familie, alături de prietenii lor din comunitate. De asemenea, le mulțumesc și pentru faptul ca m-au ajutat sa-l am și pe Igor în familie, să-l ajut sa înțeleagă, cum e să ai o familie, care te iubește și are grijă de tine.”

Deși a trecut nu chiar atât de mult timp, de când copiii au revenit în familie, ei deja au simțit diferența.

„Internatul nu poate fi comparat cu familia. Acasă e mult mai bine. Eu cred că mulți copii ajung la internat din cauza că părinții îi abandonează. Am avut și eu un prieten pe care l-a lăsat mama la internat, dar nu a mai venit după el,” **ne spune cu tristețe Igor.**

În discuția pe care am avut-o cu Igor, el nu înceta să sublinieze cât de importantă este familia. Și nu numai pentru el, dar pentru orice copil din lume:

„În familie învăț să înțeleg mai bine lucrurile, în familie mă pot pregăti de viață mai bine. Am învățat să gătesc. Știu a pregăti omeletă, clătite, pârnaie, paste, hrișcă, pilaf. Și mâncarea e mai gustoasă acasă. Iar cea mai mare și importantă diferență este că aici o am pe MAMA!!!

Internatul nu este un loc bun pentru copii. Ar fi bine să fie găsiți părinții pentru ca cei, care sunt încă în internate, să poată reveni în familie. Și în cazul în care părinții biologici nu vor să-și ia copiii, atunci să se găsească alții, care și-ar dori acești copii,

ca în cazul meu. Și adevărații părinți sunt cei care cresc și educă acești copii. Că dacă ai dat naștere copilului și l-ai abandonat, cum poți fi numit părinte al acestuia?"

Astăzi mama regretă mult decizia de acum câțiva ani și atenționează alți părinți să facă tot ce le stă în puteri să evite un asemenea scenariu pentru copiii lor:

„Dacă situația vă impune și sunteți nevoit să lăsați copiii pentru o perioadă, lăsați-i cu buneii, cu rudele. La urma urmei, rugați o femeie din localitate care să fie cu ei și să le poarte de grijă. Dacă eu aș putea da timpul înapoi, nu mai cred că aș fi lăsat copiii mei la școala-internat. De ce? Sunt ferm convinsă că locul copiilor nu este acolo, la internat, ci în familie.”

5. SCOPUL DĂ SENS VIEȚII. ISTORIA LUI PETRU

„Vreau să devin militar. Mi-a apărut această dorință încă acum doi ani. Aș vrea ca milităria să devină profesia mea pe viață. Am prieteni, care și-au satisfăcut serviciul militar și au rămas acolo după încheierea termenului. Mi-au povestit multe lucruri interesante despre aceasta. Așa că știu unde merg și ce am de făcut.”

Născut în localitatea Beșalma din apropierea Comratului, Petru a ajuns la școala-internat auxiliară din Congaz la vârsta de 6 ani. Zice că din cauza decesului părinților. Realitatea, însă, este că mama lui, neavând un loc de trai și familie stabile, l-a abandonat. El nu vrea să spună acest lucru. Deși are 2 frați mai mari, pe toată durata celor 9 ani, cât s-a aflat la internat, nu a comunicat cu vreunul dintre ei. Cu toate acestea, el nu spune un cuvânt de rău nici despre mamă (deja decedată), nici despre frați. Mai mult decât atât, își dorește foarte mult să aibă o relație cât mai bună cu ei. Iar când îl întrebi despre cea mai mare dorință a lui, zice că aceasta ar fi să fie din nou cu părinții:

„Dacă aș întâlni pe cineva în putere să-mi îndeplinească o dorință în viață, aș cere să-mi întoarcă părinții.”

După nouă ani petrecuți la școala-internat auxiliară din Congaz, Petru nu știa ce soartă îl așteaptă, cum va fi primit de lumea de dincolo de gardul internatului. Din fericire, a ales să meargă la școala profesională din Ceadâr-Lunga.

*„Aveam gânduri grele, îmi făceam griji mari în legătură cu absolvirea internatului, **mărturisește Petru.** Știam, că deja va trebui să fiu eu*

Însumi responsabil de tot ce mi se întâmplă, și nu eram sigur că aveam pregătirea necesară pentru aceasta. Din fericire, grijile au fost, cumva, uitate, din momentul când am ajuns la școala profesională, și am simțit bunăvoința celor de aici. Acum mă simt bine, m-am deprins cu viața independentă, de adult. Am avut ajutor de la personalul de aici, de la școală, de la asistentul social din localitate. Mă simt liber să vorbesc cu intendentă căminului, unde am fost cazat, cu diriginta, cu asistentul social despre orice dificultate sau problemă, care mă frământă. Și de fiecare dată găsim împreună soluțiile cele mai potrivite.

Un motiv în plus, care a determinat venirea mea la această școală, a fost că numai aici pot îmbrățișa profesia de mecanic auto, cea care îmi place foarte mult și voiam s-o învăț.”

În vara lui 2021 Petru a absolvit cu succes școala profesională din Ceadâr-Lunga. Chiar în ziua în care l-am vizitat pentru a discuta, susținuse examenul practic la specialitate. A luat nota 10.

„Avem doar cuvinte de laudă despre Petru, **au spus în unison dnii Vladimir și Petru**, maiștrii, de la care Petru a învățat aspectele practice ale profesiei. De când a venit la noi, nu am observat să se deosebească de alți copii, inclusiv cei care au locuit împreună cu familiile lor. El s-a integrat din start, a avut comunicare și relații bune atât cu semenii lui, colegii de studii și de trai (că a locuit în cămin), cât și cu pedagogii.”

Confirmă spusele colegilor și **dna Eudochia**, intendentă căminului, unde a fost cazat Petru: „El a venit la noi un băiat timid, închis în sine. La scurt timp, însă, s-a adaptat. Am observat că responsabilitatea îl ordonează, îl mobilizează într-un fel. Dacă îți dorești ca una sau altă sarcină să fie îndeplinite – fă-l pe Petru responsabil de aceasta. Poți fi sigur că va fi îndeplinită în termen și calitativ. Știe să asculte și îi place să învețe lucruri noi. În acești doi ani, petrecuți la școala profesională, a învățat să gătească, a învățat să gestioneze finanțele personale. Ce impresionează la el este că dacă își pune un scop, este determinat să-l atingă și va face tot ce-i stă în puteri pentru aceasta.”

Detalii specifice despre Petru am aflat de la asistentul social din Ceadâr-Lunga, **Tatiana Samsî**, care îi este aproape din momentul venirii lui în localitate: „Cazul lui Petru este unul nu chiar atât de simplu. În primul rând, trebuie să menționăm că el a fost înscris la școala-internat auxiliară din Congaz, unde erau plasați copii cu dificultăți de învățare și dizabilități intelectuale / mintale. Și pentru aceasta era necesar să existe confirmare documentară, diagnoză corespunzătoare.”

Din păcate, realitatea este că odată stabilită această „diagnoză” – copil cu dizabilitate mintală – este foarte dificil să scapi de ea, chiar dacă această diagnoză a fost stabilită greșit și demonstrezi, prin tot ce faci, că ești o persoană, ce are capacități depline.

*„Deși, potrivit actelor de care dispunea, el era considerat copil cu dizabilitate mintală, Petru este un tânăr ca mulți alții, dezvoltat conform vârstei, are capacități depline de a studia, a munci, **continuă Tatiana**. Am observat acest lucru chiar de la început și de aceea, sprijiniți de Lumos, am insistat mult să i se organizeze un control medical, care să demonstreze, că el nu este copil cu dizabilitate mintală și că poate, și trebuie să fie educat nu în baza unei curricule adaptate, ci în baza unui program obișnuit, după curricula generală de învățământ. În acest sens, a fost și este foarte importantă cooperarea intersectorială. Doar în comun cu specialiștii din domeniile ocrotirii sănătății și educației am reușit. Și cazul lui Petru ne demonstrează că, dacă există o conlucrare intersectorială bună, obții rezultate frumoase pentru copii.”*

În toate regiunile în care activează, Lumos încurajează și sprijină pe toate căile posibile stabilirea conlucrării intersectoriale și multidisciplinare dintre reprezentanții din domeniile de asistență socială, ocrotire a sănătății și educație. Aceștia sunt invitați împreună la diferite seminare, instruiți, sunt antrenați în activitatea grupurilor de lucru pe anumite subiecte concrete vizând copiii în situație de risc și familiile lor. În cadrul acestor activități specialiștii beneficiază de asistență metodologică și practică privind elaborarea planurilor individuale, consultații referitor la aplicarea legislației în vigoare în domeniu. Parteneriatele, stabilite de Lumos la nivel central cu ministerele de resort, facilitează cooperarea intersectorială la nivel regional, local și de comunitate. Numai în asemenea cazuri viteza de soluționare a problemelor este mult mai mare, astfel, asigurând creșterea copiilor într-un mediu sigur și protector.

*„Aduc doar câteva exemple, **continuă Tatiana**. Una dintre primele sarcini dificile pentru noi a fost stabilirea statutului de copil rămas fără ocrotirea părintească pentru Petru. El a ajuns la noi fără acte, fără careva documente însoțitoare. Cele, pe care le-am găsit, conțineau greșeli în nume. Și aici foarte importantă a fost implicarea autorităților tutelare locale. Am conlucrat strâns și cu cei de la educație. De asemenea, nu avea cartelă medicală. Ea a fost pierdută în procesul de tranziție a lui de la școala-internat la cea profesional-tehnică. Și în acest caz eforturile conjugate ale specialiștilor din cadrul structurilor teritoriale, implicarea reprezentanților Lumos Moldova, au dat rezultate. Am reușit să-l punem pe Petru la*

evidență la medicul de familie din localitate, aici el beneficiind de servicii medicale necesare și asistență din partea specialiștilor.”

Despre sprijinul primit de la Lumos vorbește și directorul școlii profesionale, **dna Vera Balov**: „Petru a venit la noi ca absolvent al școlii-internat auxiliare din Congaz. În urma transformării / închiderii unei alte instituții din raionul Taraclia, mulți copii cu CES de acolo au fost transferați la noi. În aceste condiții, cu implicarea directă a Lumos și a reprezentanților de la SAP Comrat, am obținut o unitate suplimentară de pedagog, angajatul respectiv devenind cadru didactic de sprijin pentru copiii cu CES.”

Cât privește viitorul lui Petru, directorul școlii are presimțirea că el îi va vizita și pe viitor: „Pe parcursul acestor doi ani de studii s-a creat o relație omenească sănătoasă între Petru, pedagogi și personalul din cămin. Ei discută diferite aspecte ale vieții, el le cere sfaturi. Și ne este plăcut să vedem o așa relație dintre profesori și elevi, că acești copii se simt aici în siguranță și între prieteni. Este și rodul eforturilor depuse de serviciul de asistență socială, al organizației Lumos, în persoana dnei Tamara, care asista și monitoriza acest caz, mereu se interesa de mersul lucrurilor,

de situația lui Petru și, în cazul apariției unor probleme, interveneau împreună pentru identificarea soluțiilor.”

Petru, cu toate că a avut nenorocul să trăiască experiența de instituționalizare, a avut norocul să ajungă la această instituție de învățământ profesional, unde a găsit înțelegere, susținere. A reușit să învețe o profesie pe plac și care să-i asigure întreținerea necesară și după ieșirea din sistemul de protecție socială. E un exemplu bun când dorințele copilului sunt sprijinite de posibilitățile existente ale instituției de învățământ, ale comunității, societății civile. Și este important să avem cât mai multe cazuri de acest fel.

*„Pentru acești copii trebuie create condiții de învățare a unei profesii care să-i ajute să reușească în viață, **spune directorul școlii**. Ei sunt cetățeni ai țării noastre, viitorul țării. Trebuie să le oferim specialitățile, care le-ar permite să-și realizeze potențialul.”*

Cazul lui Petru nu este unic. Astfel de istorii poți să auzi de la mulți alți absolvenți ai școlilor-internat din Moldova. Nu toate, însă, au și finaluri asemănătoare. Totodată, este necesar de menționat că este foarte important ca fiecare absolvent al instituției rezidențiale să aibă alături un sprijin, un specialist, care să-l ghideze, să-l asiste la necesitate. Nu mai puțin importantă este și atitudinea fiecărui dintre acești copii față de situația în care ei s-au pomenit în virtutea circumstanțelor care, de cele mai multe ori, nu au depins de ei. Și aici **Petru**, ca persoană cu experiență în acest sens, vine cu un sfat pentru semenii lui: *„Să învățați bine pentru ca la absolvire să puteți continua studiile, nu să rămâneți „în drum”. Trasa-ți-vă planuri spre realizarea cărora să tindeți. Dacă nu aveți un scop în viață, aceasta nu are un sens. Scopul dă sens vieții, ai pentru ce munci, ai spre ce tinde.”*

6. OPORTUNITĂȚI ÎN VIAȚA DE DINCOLO DE INSTITUȚIE. ISTORIA DIANEI

„Era iarnă, cred că prin decembrie 2004 sau 2005, când am fost adusă la internatul din orașelul Mărculești (raionul Florești - n.a). Tatăl meu era la închisoare, iar mama...”

Este Diana, o tânără de 24 de ani, care muncește în calitate de casier la un restaurant din capitală. Ceva mai bine de 15 ani în urmă, sfătuită de fiul mai mare al vecinului, mama ei a dus-o la școala-internat auxiliară din Mărculești. El, ca și alți doi frați ai lui, deja erau plasați în instituția respectivă.

*„Eram foarte micuță, abia mersesem în clasa I-a, **iși amintește Diana.** Toți copiii râdeau de mine. Mi-a fost foarte greu să mă acomodez. Un moment pozitiv pentru mine a fost că erau cei trei frați, vecinii noștri, acolo, și ei mă protejau. Dacă nu aș fi avut protecția lor, poate aș fi avut o altă soartă acolo. Plus, și profesorii din instituție mă cunoșteau, fiindcă sora mea mai mare a învățat la același internat.”*

Era încrezută că tatăl ei va veni într-o zi și o va lua acasă. Cât a stat la internat a corespondat cu el. În general, a avut o relație specială cu tatăl. *„Eu nu am mai văzut altundeva o asemenea relație cu tatăl, zice Diana. Pentru mine el a fost și tată, și mamă, și soră, și frate. E adevărat că ne mai și certam (el consuma băuturi alcoolice), dar era gata să facă orice pentru mine.”*

Cu mama relația a fost un pic altfel. Pe întreaga perioadă a aflării sale la internat, mama a vizitat-o doar o singură dată. O altă întâlnire cu mama în acea perioadă și-a organizat-o Diana singură – a fugit de la internat și a mers la ea. A stat vreo două săptămâni, după care a revenit la internat.

Era în clasa a VI-a când a început transformarea instituției. Își amintește cum directorul internatului chema copiii și le zicea să spună, în discuțiile cu reprezentanții Lumos și alte persoane care efectuau evaluarea instituției și a copiilor, că nu știu a citi, a scrie, că nu se vor descurca la o școală obișnuită. Probabil, Diana nu a putut juca bine acest „rol”. Se datorează și faptului că, după spusele ei, a avut noroc de profesoare foarte exigente în clasele primare, care au învățat-o și a citi, și a scrie bine.

Tranziția de la internat spre Casa comunitară (CC) a durat. Clasele a VI-a și a VII-a le-a învățat la liceul din Mărculești.

„Inițial, mie și colegilor mei ne părea rău că plecăm de la internat. Și copiii din liceu nu prea ne aveau la inimă. Profesorii, în schimb, au fost indulgenți cu noi, ne-au tratat pe toți în mod egal, ne-au acceptat,” **continuă Diana.**

Într-un final, după deschiderea Casei comunitare din Florești, Diana a trecut cu traiul acolo, iar studiile le-a continuat deja la un liceu din centrul raional.

„Înțelegem că pentru mine ieșirea din internat reprezintă o oportunitate. Când încă eram la internat, deseori discutam cu prietenele despre viitorul nostru: ce vom face după absolvirea internatului, ce specialități și unde le vom obține. Și când am ajuns la Florești, la Casa comunitară, la liceu, am înțeles, că dacă aș fi rămas la internat, aș fi ratat oportunitățile, pe care mi le-a oferit viața,” **consideră Diana.**

Despre posibilitatea de a trece la Casa comunitară a aflat încă fiind la internat. Inițial, parcă simțea un disconfort legat de transferul încolo – iarăși trebuia de pregătit bagajele, de adunat lucrurile, de mișcat de la locul deja bine „încălzit”, nu se știa cum și ce va fi la locul nou... Privită din alt unghi situația, însă, prezenta și avantaje – Diana venea la Florești, unde locuia tatăl ei, și apăreau mai multe posibilități pentru a-l vizita, a petrece timpul împreună.

„Casa tatei era la doar 20 de minute de mers de la Casa comunitară. Cât am stat la Mărculești îl puteam vizita doar în zilele de odihnă,” **precizează Diana.**

Pe lângă faptul că acum avea posibilitatea să meargă acasă la tata oricând își dorea, viața la Casa comunitară a influențat-o și a schimbat-o mult în bine. Chiar din primele zile a simțit o susținere totală din partea angajaților din cadrul serviciului.

*„Personalul de la Casa comunitară ne susținea, ne încuraja în perioada de integrare, și asta mult contează. Deseori aveam discuții despre viață cu educatorii de acolo, **își amintește Diana.** Casa comunitară a contribuit la dezvoltarea noastră personală, a deprinderilor de viață. Îmi plăcea foarte mult când făceam cu toții ceva împreună: curățenie, găteau cu bucătăreasa, mergeam în excursii, petreceam timpul util, comunicam.”*

Zice că a învățat mai multe lucruri utile în acea perioadă, dar cel mai important e că pedagogii de acolo au învățat-o, cum e să fie om bun, să nu fie egoistă, că orice problemă își are soluție și că din orice situație poți ieși cu bine.

„Fiecare educator ne-a influențat, ne-a schimbat modul de a vorbi, de a gândi. Și atitudinea lor a fost una deosebită. Când vedeai, că cei din jur vor să te ajute, te încurajează, îți venea și ție dorința de a te implica, de a face ceva pentru tine, te ajuta să vezi altfel lucrurile și să ai încredere, că vei reuși.”

Desigur că inițial au existat și dificultăți. În special cu integrarea la noul loc de studii – liceul din Florești. Posibil, a fost și din cauza firii sale – era o persoană mai închisă, ocolea, ba chiar îi și era, uneori, frică de oameni. Iar cea mai mare era frica de a vorbi în public. Cu suportul personalului de la Casa comunitară, a specialiștilor, care au lucrat cu ea, în special, al psihologului, aceste temeri au trecut.

*„Am avut multă susținere și sunt recunoscătoare pentru oportunitățile care mi s-au deschis în față odată cu venirea la Casa comunitară, **spune Diana**. Dacă rămâneam la internat, cu siguranță viața mea ar fi fost altfel. Cu documentul de absolvire a studiilor de la școala-internat auxiliară nu știu cât de departe aș fi ajuns. Diploma de absolvire a liceului a deschis alte perspective pentru mine, dar și pentru ceilalți colegi din Casa comunitară.”*

Deși s-a convins, prin propria experiență, de avantajele traiului în afara instituției rezidențiale, Diana consideră că în unele cazuri internatele ar fi o soluție pentru copiii în situație de risc:

„Depinde de situația concretă din fiecare familie. Pentru mine, de exemplu, dacă mama ar fi fost altfel, cred că, deși nu aș fi trăit în lux, ar fi fost mult mai bine să stau acasă cu ea. O altă situație este atunci, când în familie copiii sunt abuzați, maltratați, duc lipsă de cele necesare, chiar elementarul uneori, pentru o viață normală. În aceste condiții, cred, lor le-ar fi mai bine la internate, unde cât de cât sunt hrăniți, îmbrăcați, au unde locui, dispun de condiții de igienă elementare.

Acum există și alte servicii, care nu erau atunci, când eu am fost plasată în instituție. În prezent structurile de asistență socială oferă alternative copiilor vulnerabili. Dar foarte mult, dacă nu chiar totul, depinde de ei: sunt încă mulți dintre cei care nu vor schimbare și aleg să trăiască în continuare în condiții rele. Sunt și dintre cei care înțeleg, că ceea ce au avut nu e suficient, vor ceva mai bun și încearcă să profite la maxim de oportunitățile, care li se oferă, depun efort ca să iasă din greutate și să trăiască altfel.”

leșirea din internat, educația la școlile din comunitate oferă copiilor dezinstiționalizați posibilitatea de a se include, a învăța să trăiască în comunitate. Eroina noastră apreciază mult faptul că a fost transferată la Casa comunitară, unde a beneficiat și de condiții mai bune, a întâlnit oameni cu alte viziuni asupra vieții. Personalul de aici a fost cel care a încurajat-o să continue studiile. A mers la colegiu. După absolvire a lucrat ca asistent social la o organizație religioasă din Chișinău. De aceea cunoaște, nu din auzite, problemele, cu care se confruntă copiii în situație

de risc. Și are viziuni proprii privind modul de lucru și de susținere a acestora:

„Se vorbește mult despre ce și cum de făcut cu acești copii. Cred că e nevoie de mai multă acțiune, practică. În cele mai dese cazuri asistenții sociali urmează strict teoria, dar nu întotdeauna aceasta are același efect asupra tuturor copiilor. E nevoie de abordare individuală, discuție deschisă cu ei.

Mult contează ca un copil să fie implicat și să participe la luarea deciziilor care îl vizează direct. Eu, personal, am avut ocazia să aleg. Mi s-a oferit posibilitatea – și să-mi exprim părerea, și ea să fie ascultată. La internat nu am avut această libertate. Începând chiar cu cele mai elementare acțiuni: alegerea îmbrăcăminte, a încălțăminte.”

Diana este ferm convinsă că nimeni nu poate lua decizii pentru un copil. El trebuie să fie parte a procesului decizional, trebuie să i se consulte părerea, să se țină cont de ea. Zice că ea a avut posibilitatea de a alege – a fost întrebată, i s-a cerut părerea. Și a ales să schimbe ceva în viața ei.

*„Faptul că ești întrebat, că ți se cere părerea, te responsabilizează, **crede ea**. Că dacă ai fost consultat și ai ales ce vrei să faci, porți responsabilitate totală pentru alegerea aceasta.”*

Sunt vorbe mature ale unei tinere, care a știut cum să aleagă, care știe ce vrea și care nu se lasă.

*„Se zice că, cel mai des, copilul devine la fel ca și părinții lui. Eu nu sunt întru totul de acord cu această formulă. Că dacă era adevărat, unde aș fi fost eu acum? **întreabă Diana**. Fiecare copil vede multe în viață – în familie, în școală, în stradă, dar el este cel care poate decide ce sfaturi, situații, mod de viață să accepte și să urmeze și pe care dintre ele – nu. Eu am ales să trăiesc altfel!”*

7. ABILITARE PRIN PARTICIPARE.

ISTORIA LUI VICTOR

La prima vedere nu se deosebește de alți tineri de vârsta lui. La chip, poate, chiar arată mai tânăr, decât vârsta pe care o are. Și de îndată ce începe a povesti despre sine, înțelegi, că acest chip tânăr ascunde în sine o istorie a vieții plină de provocări și situații dificile, care a solicitat eforturi mari pentru a fi depășite.

„Uneori am tentația de a lăsa mâinile în jos și a le lăsa pe toate baltă. Probabil, e și din cauza că a trebuit să mă maturizez prea devreme și să fiu preocupat de alte griji și nevoi. Astfel, distracțiile și petrecerile la care ar fi trebuit, poate, să particip cândva, au trecut pe lângă mine. Cu certitudine acest lucru a fost cauzat de condițiile de trai din familie, de greutățile prin care am fost nevoit să trec...”

Acesta este Victor, un tânăr de 21 de ani „plin de idei”. Proaspăt absolvent al unui colegiu din capitală, Victor, deși muncește, planifică din septembrie să continue studiile.

„Îmi place să nu mă plictisesc, să fiu mereu în acțiune,” explică tânărul, care ne-a relatat că în viață se conduce de planuri pe termen mediu, pe care și le trasează. „Eu am un plan pentru următorii 5 ani, pe care l-am făcut în 2020. Anul acesta deja am făcut careva ajustări, cu siguranță că voi face și altele anul viitor.”

Cu certitudine, el nu și-ar fi planificat să ajungă la școala-internat, însă a avut această experiență. Fiind dintr-o familie monoparentală, social vulnerabilă, Victor, încă de la vârsta de 6 ani, a fost plasat la o școală-internat din raionul de baștină. Cauza principală a instituționalizării, de altfel, cel mai des invocată și de alți părinți, a fost situația economică a familiei, care se confrunța cu probleme financiar-materiale și, ca o consecință a acesteia, nereușita la școală.

„Eram într-o perioadă dificilă: tocmai trecusem cu traiul din sat în centrul raional, mama încă nu avea un loc de muncă stabil, s-a născut soră-mea... În aceste circumstanțe mama a decis să mă plaseze la internat. Acum, mulți ani mai târziu, încerc să înțeleg motivele acestei decizii, deși, oricum nu mă pot gândi la acest episod din viața mea fără durere,” își amintește Victor.

Chiar dacă, per total, a petrecut la internat 4 ani, Victor mergea foarte des acasă: fie în zilele de odihnă, fie în vacanță. Deși preferă să nu vorbească și nu-i place să fie întrebat despre trecutul lui de la internat, zice că se simte liber în a împărtăși detalii despre această experiență. Cu toate acestea, admite, că atunci când aflau, că vine dintr-o instituție rezidențială, cei din jur își schimbau cumva atitudinea.

„Am simțit aceasta, în special, când am mers pentru prima dată la școala nouă. Poate din cauza că eram mai mare decât toți ceilalți colegi, poate din cauza că exista o diferență în nivelul de cunoștințe, pe care îl aveam. Ulterior, când i-am ajuns pe ceilalți, nu am mai simțit ca trecutul să influențeze relațiile noastre. Dar cred că oricine, indiferent de unde vine, ar avea, la început, dificultăți de adaptare la un colectiv, circumstanțe și cerințe noi. Așa că am privit aceste mici situații de disconfort ca fiind parte a unui proces de adaptare și incluziune într-un mediu nou.”

Era în clasa a IV-a când a observat careva mișcări la internat. Își amintește bine acea perioadă. Cum îi invita directoarea internatului și le spunea ce și cum să vorbească în timpul discuțiilor cu persoanele din afara instituției. Îi pregăteau să spună că totul era bine și că internatul nu trebuie închis.

„Nu țin minte de unde erau persoanele cu care discutam. Știu că eram invitați câte unul la discuții individuale, și, de rând cu altele, eram întrebați despre cum ne simțim la internat.”

Din cauza că nu era atașat prea tare și nu depindea în totalitate de traiul la internat, nu își făcea griji legate de eventuala închidere a acestuia.

*„Personal, nu am avut careva temeri legate de închiderea internatului. Unicul moment care, probabil, mă întrista era că nu voi mai vedea colegii, pedagogii, că va trebui să merg la altă școală, **își amintește Victor**. Consider că dezinstituționalizarea a fost foarte binevenită. Le-a oferit șanse în plus copiilor de la internate. Șansele ca un copil de la internat să-și încheie studiile acolo erau mici. Am fost martor al cazurilor când copii, ajungând prin clasele a VI - VII la internat, fugeau de acolo. Probabil, înțelegeau, că aveau puține șanse să se realizeze în viață, rămânând la internat, și de aceea încercau să iasă, inclusiv prin asemenea căi, din instituție. Ca deja în afara acesteia să încerce să-și aranjeze altfel viața.”*

Procesul de învățământ din școala-internat reprezintă problema care l-a marcat cel mai mult.

„La internat multă carte nu făceam. Copiii erau trecuți din clasă în clasă indiferent de nivelul de cunoștințe, pe care îl aveau. Din cauza aceasta am avut dificultăți de integrare în școala din comunitate,” spune Victor.

După încheierea procesului de dezinstituționalizare și revenirea în familie, Victor a fost înscris la gimnaziul „Mihai Eminescu” din Florești. Deși, ca vârstă, ar fi trebuit să fie în clasa a V-a, a mers din nou în clasa a IV-a. Chiar și așa, diferența în nivelul de cunoștințe dintre el și ceilalți colegi era evidentă.

*„Lumos, împreună cu autoritățile publice locale, depun eforturi mari pentru a realiza cu succes dezinstituționalizarea și integrarea familială și comunitară a copiilor, **ne spune Valentina Ghenciu**, manager de proiect Lumos Moldova, care a participat nemijlocit și la dezinstituționalizarea și reintegrarea în familia biologică a lui Victor. Conform metodologiei aplicate de Lumos privitor la dezinstituționalizarea copiilor, au fost evaluate necesitățile familiei și ale copilului, stabilindu-se cele prioritare. Ca urmare, familia a fost încurajată și asistată pentru a găsi soluții în favoarea reintegrării lui Victor în familie, pentru depășirea unor probleme de ordin social și material. Lumos a contribuit la înrolarea la grădiniță a surorii mai mici a lui Victor, a susținut mama sa și să găsească un loc de muncă. De asemenea, familiei i-a fost acordat suport material și sprijin în procesul de capacitate a abilităților parentale.”*

Astfel, mai mult indirect, a început relația lui Victor cu Lumos. Pe durata anilor situația lui și a familiei au continuat să fie monitorizate și de către organizație, și de către reprezentanții autorităților publice locale. Ca la un moment dat, în perioada când Victor era elev la școala profesională din Florești, să fie invitat la o întâlnire cu tinerii și copii dezinstituționalizați, organizată de Lumos.

În activitatea sa în țările de demonstrare Lumos pune un accent deosebit pe participarea copiilor și a tinerilor dezinstituționalizați. Pentru dezvoltarea și consolidarea abilităților acestora în acest sens, se merge pe calea creării Consiliilor Consultative ale Tinerilor (CCT). Membri ai CCT, de obicei, sunt copii și tineri cu experiență de trai în servicii de îngrijire alternativă. Cu toate acestea, Lumos încurajează implicarea în activitatea CCT-urilor și a celor fără astfel de experiență. Auto-reprezentanții, membri ai CCT, participă activ la consultări, instruirii, foruri de nivel local și internațional, unde se discută diferite aspecte legate de protecția drepturilor copilului, inclusiv reforma sistemului de îngrijire, incluziunea educațională și socială, crearea și dezvoltarea serviciilor comunitare, etc. Prin intermediul acestei structuri se înfăptuiește participarea activă a acestor copii și tineri la luarea deciziilor care îi vizează.

*“Sunt cu Lumos din primele clipe ale creării Consiliului Consultativ al Tinerilor. Inițial nu prea înțelegeam ce este aceasta, ce facem noi ca membri ai acestei structuri, ce face Lumos, care-i scopul acestor discuții. Această înțelegere a venit mai târziu, și astăzi, nu pot să-mi imaginez că cineva mai poate lua decizii care să mă privească fără a-mi solicita părerea. Asta și este, în opinia mea, participarea – **când ai posibilitatea de a te implica și contribui la luarea deciziilor care te privesc.**”*

Dreptul fiecărui copil de a participa pe deplin și în cunoștință de cauză la deciziile privind viața sa este consacrat prin dreptul internațional. Articolul 12 din Convenția ONU privind drepturile copilului (UNCRC) stipulează că, copiii au dreptul de a-și exprima liber opinia asupra tuturor aspectelor, care îi privesc, și că aceste opinii ar trebui să fie luate în considerare, ținându-se seama de vârsta lor și de gradul lor de maturitate.

Pe parcursul celor patru ani, de când este membru activ al CCT Lumos Moldova, Victor zice că s-a schimbat foarte mult. Datorită participării la diferite evenimente și activități, organizate de Lumos pentru auto-reprezentanți, el crede că și-a dezvoltat mult personalitatea, i s-a schimbat mentalitatea, a acumulat cunoștințe noi. Consideră CCT-ul ca fiind o familie unită, membrii căreia se sprijină reciproc, învață unii de la alții și împărtășesc experiența și cunoștințele, pe care le au, cu semenii lor, precum și cu alte părți interesate de realizarea cu succes a reformei sistemului de îngrijire a copilului din Republica Moldova și alte țări.

„Sunt un alt om. Pot spune cu certitudine că în ultimii patru ani am învățat mai multe, decât în cei 17 anteriori. La aceasta au contribuit atât activitățile și interacțiunea din cadrul CCT, cât și participarea la activități din afară. Acum sunt un tânăr independent, care știe ce face și poate să-și poarte de grijă. Am acumulat o anumită experiență și sunt mulțumit de ce am reușit până acum,” **ne spune Victor** la despărțire.

Nu putem să știm cât de mult adevăr se conține în aceste cuvinte ale lui Victor. Cert este că tinerii ca el, odată cu atingerea majoratului, devin independenți și sunt ei înșiși responsabili de tot, ce li se întâmplă în viață. Procesul de incluziune în societate rămâne a fi unul anevoios, în special, pentru cei ieșiți din sistemul alternativ de îngrijire sau / și cei cu dizabilități. Și aici este foarte important ca autoritățile, serviciile din domeniul asistenței sociale să vină cu suportul de care ar avea nevoie acești tineri, necesitățile lor fiind evaluate de specialiști competenți. Este important ca tinerii să știe că, oricât de dificilă nu ar fi situația în care s-au pomenit, există persoane, structuri abilitate la care ei pot apela, și de la care vor primi sprijinul necesar.

8. CALEA DE LA PROTEJAT LA PROTECTOR. ISTORIA ANEI

"O să fiu și eu asistent social, dar nu o să fac așa ca voi," cu acest mesaj **Ana**, o fetiță de 12 ani, își făcea planuri privind profesia, pe care o va avea, când va fi mare. Exact peste 10 ani, Ana și-a început activitatea profesională în calitate de asistent social, într-o localitate din raionul Orhei.

Despre această profesie a aflat, când a fost plasată într-o instituție rezidențială, unde a stat timp de 2 ani, dar istoria ei începe mult mai devreme, cu dificultățile din familie. Și atunci, când nu mai era un loc, care să fie numit casă, iar certurile dintre părinți erau mult prea intense, Ana a fost plasată într-o instituție rezidențială din raionul Florești. Era în clasa a III-a. I s-a spus că acolo va avea un adăpost, de mâncare, va fi îmbrăcată, că vor fi și alți copii și-i va fi interesant, dar se pare că promisiunile, făcute de adulți, nu s-au adeverit.

Instituția, în care a ajuns Ana, după spusele ei, era considerată a fi una de „elită” pentru că *”acolo veneau mulți copii din familii înstărite, fiind lăsați de luni până vineri, iar weekend-urile petrecându-le acasă. Plus, acolo veneau foarte multe*

donății de la sponsori, pe care, în majoritatea cazurilor, doar le vedeam când erau aduse, în rest, copiii primeau mai nimic.”

În afară de o rudă mai îndepărtată, care învăța acolo în clasa a VIII-a, Ana nu cunoștea pe nimeni. Prima zi, dar și prima noapte, petrecute în instituție, nu și le-a scos din minte nici până astăzi: „*Când am ajuns acolo, mă simțeam ca la grădina zoologică. Toți se uitau la mine și aveau multe întrebări, în special, referitoare la mână.*” Fiind un copil cu dizabilitate fizică, Ana a aflat, încă de mică, ce înseamnă discriminare și respingere din partea societății. Pe lângă șirul de priviri întrebătoare și mai puțin prietenoase, foarte curând Ana a aflat ce înseamnă ierarhia într-o instituție. Chiar în prima noapte s-a trezit cu picioarele legate, iar celelalte 5 colegi da cameră o loveau, încurajate fiind de „sefa odăii”. Cu ghidarea rudei de acolo, treptat, **Ana** a depășit situația: „*Am intrat și eu în gașca fetelor rele. Ca să supraviețuiești la internat nu trebuie să permiți cuiva să te calce în picioare. Cu timpul, eu am căpătat autoritatea, dar nu-i băteam pe alții. Eu, din contra, am luat partea pozitivă și le luam apărarea celorlalți copii.*”

Amintirile despre traiul în instituția rezidențială, mirosul de terci și borș, umilințele și lipsa de dragoste au motivat-o, tot mai mult, să părăsească acel loc. Peste doi ani Ana a fost dezinstituționalizată cu suportul Asociației Obștești „Lumos Foundation Moldova”. Fiind un promotor activ al procesului de dezinstituționalizare, chiar dacă nu cunoștea foarte multe despre acesta, Ana îi motiva și pe ceilalți colegi din instituție să-și dorească să plece. Pentru aceasta a primit mai multe replici dure din partea altor colegi și personalului de acolo, inclusiv a directorului instituției.

În procesul de reformare a instituției rezidențiale Ana a fost transferată într-un serviciu de asistență parentală profesionistă (APP) din localitatea, în care trăiau rudele ei. Cu familia de APP păstrează o legătură strânsă și până astăzi. Asistenții parentali i-au devenit părinți, **Ana** numindu-i chiar din prima zi „mamă” și „tată”: „*Îmi amintesc cum ea era la masă și pregătea ceva bucate să mă servească și eu i-am zis ”mama”, iar ea s-a emoționat. Mi-a plăcut momentul că ea mi-a zis: „Ana, eu nu sunt mama ta adevărată. Tu o ai pe mama ta care te-a născut și crescut până la vârsta asta, dar dacă tu vrei să-mi zici mamă – nici o problemă. Eu o să mă obișnuiesc cu asta.” Ea niciodată nu a vorbit urât de mama mea adevărată, cum alții fac. Am fost ca un copil adevărat al lor.*”

Dacă integrarea în familia asistenților parentali profesioniști a fost destul de rapidă, fiind una plăcută, la școală și în comunitate a fost mai dificil. Pentru a

putea urma programul școlar, Ana a făcut lecții de recuperare în timpul verii, iar la școală a repetat clasa a IV-a.

Plecând dintr-un loc unde lecțiile, în mare parte, constau din urmărirea serialelor la televizor, era destul de dificil să înceapă să învețe și să devină responsabilă. Pe lângă aceasta, inițial, **Ana** s-a ciocnit și de atitudine negativă, respingere din partea colegilor: „La școală era dificil, pentru că nu voiam să mă duc. Mai mult din cauza profesorilor, care, la început, mă cam discriminau. Copiii mă numeau „robot”, din cauza dizabilității de la mâini și nu

prea voiam să fiu acolo, pentru că simțeam această atitudine. Mă duceam acasă și plângeam. Mama tot timpul mă susținea și mă încuraja să merg la școală.”

Perioada de adaptare la școală a durat aproximativ un an. În acest răstimp asistenta parentală a avut multe discuții cu dirigintele clasei, în care învăța Ana, iar asistenții sociali din comunitate și din centrul raional făceau vizite de monitorizare atât în familie, cât și la școală. Ulterior, după discuțiile purtate de diriginte cu elevii și părinții, copiii au început să se împrietenească cu **Ana**: „În școală a început să se vorbească mult despre incluziune. A mai fost angajat și un cadru didactic de sprijin. Lucrurile s-au îmbunătățit.” Când mai primea priviri neplăcute din partea celor din localitate, Ana era protejată de asistenta parentală: „Mama le spunea tuturor că eu sunt fata ei, iar eu mă simțeam cea mai fericită.” În primul rând, Ana era etichetată că venea dintr-o instituție rezidențială, și, suplimentar, pentru că avea o dizabilitate. Cu timpul, ea s-a integrat și în școală, și în comunitate, iar privirile dure nu o mai deranjau așa de mult ca înainte.

În familia, în care a fost plasată, mai erau două fete, nepoatele asistentei parentale, una dintre ele fiind de vârsta Anei. Pentru ea, faptul că locuia cu fete

de vârsta ei, a fost un lucru pozitiv. Pe lângă faptul că avea cu cine să comunice deschis și să facă pozne, avea cu cine concura și la învățătură. Astfel, nepoata mai mare a devenit un model și la carte, și la activism civic. Deși, vorba Anei, „*nu străluceam la învățătură*”, ea a făcut progrese remarcabile, iar în ultimul an de gimnaziu a devenit și membru al consiliului școlar al elevilor din instituția de învățământ.

Ana a absolvit clasa a IX-a la vârsta de 17 ani. Ulterior, sfătuindu-se și cu familia, și cu diriginta, dar urmând și visul, pe care-l avea de mică, Ana a fost admisă la colegiu, la specialitatea asistență socială. Peste câteva luni perioada de ședere în plasament s-a finalizat. Oficial, Ana nu mai era plasată în serviciul de asistență parentală profesionistă dar, neoficial, a continuat să fie fiică, verișoară și soră. Mama Valeria a sprijinit-o, când a mers la colegiu. „*Plecarea de acasă nu a fost așa de dificilă. Mama din timp m-a pregătit. Când am plecat la colegiu, ea mi-a dat tot ce era necesar, până și plapumă, și pernă. Mama a venit cu mine la colegiu, a văzut căminul unde voi sta. Ea tot timpul mă educa, îmi zicea să fiu cuminte, morală îmi ținea. Mă suna în fiecare zi.*” La fel, Ana a fost susținută de familia APP și pe durata studiilor. „*Chiar dacă nu aveam nici o datorie, pentru că ieșise de la mine din plasament, noi, totuși, am continuat să o ajutăm. Dacă le trimiteam la fete*

*colete cu produse, îi trimiteam și ei. Îi trimiteam ce puteam. **Ea era copilul nostru,** povestește mama **Valeria.***

Ana a continuat să-și manifeste activismul civic și după absolvirea școlii din localitate, devenind membră a Consiliului Consultativ al Tinerilor, structură de participare sprijinită de organizația Lumos. Ana cunoștea despre organizație încă de când era la instituția rezidențială, când a început procesul de evaluare. Ulterior, când a crescut mai mare, prin participare, a decis să vină cu o contribuție pentru alți copii, care au experiența de trai în instituții rezidențiale sau servicii. Fiind membră a acestui grup, Ana a participat la un șir de activități și evenimente atât la nivel național, cât și internațional. Implicarea și activismul i-au adus multe beneficii.

*„M-am dezvoltat ca personalitate. Am devenit mai activă. M-a ajutat mult pentru profesia de asistent social. Am călătorit. Cred că am avut un impact și asupra altor copii, în special a celor din internate, pentru că noi am fost un model pentru ei. Țin minte, când eram la internat, ne ziceau că „ăștia de la internat se duc la „construcții”.
” Dacă ai fost la internat, nu trebuie să te oprești aici, dar trebuie să mergi mai*

departe. *Împreună cu alți colegi din Consiliu am încercat să-i facem pe copiii de acolo să înțeleagă, că pot mai mult."*

În anul III de studii, Ana a devenit mamă a unei fetițe. Cu toate dificultățile pe care le-a avut, ea nu a renunțat la studii, dar a finalizat colegiul și, ulterior, a fost admisă și la universitate, unde studiază aceeași profesie – asistența socială. Cu lacrimi de bucurie povestește cât este de fericită că este mamă și cât de mult a schimbat-o acest lucru: *„Eu am devenit mai matură, am alte viziuni, e altă parte a vieții, sunt mai responsabilă. **Eu n-am s-o las niciodată la internat. O să fac tot posibilul și imposibilul ca ea să aibă o soartă mai bună decât a mea.**”*

Fiecare zi a Anei începe pe la orele 6 dimineața, când trebuie să se trezească, să aibă grijă de fetiță și să iasă împreună, pe la orele 7:00, să prindă microbuzul, pentru a se deplasa în localitatea unde lucrează. Tot acolo, fiica ei, Maria, merge la grădiniță. Ziua continuă cu lucrul asupra diverselor cazuri pe care le are, în calitate de asistent social. Munca o combină și cu studiile la universitate, și cu implicarea în activitățile din cadrul CCT. Nu renunță la nimic pentru că se consideră *„optimistă, realistă și muncitoare.”* Astfel o descrie și **mama Valeria:** *„Era tot timpul liniștită, optimistă și muncitoare. Țin minte că, de multe ori, voia să ne ajute, dar noi nu-i prea dam voie să lucreze fizic, pentru că ne gândeam că o să-i fie greu să lucreze cu mânuțele. Pe urmă, am înțeles că trebuie să-i dăm voie, cu supraveghere, să facă atât cât poate, să lucreze.”*

În prezent Ana mai întâmpină fețe indiscrete și, uneori, refuz din partea celor din jur, din cauza dizabilității pe care o are. Totuși, acest lucru nu o deranjează atât de mult. Cu timpul și, în special, cu suportul și încurajarea mamei Valeria, Ana a încetat să mai ascundă mâinile de privirile curioase. Dizabilitatea nu o împiedică să-și ducă fetița în brațe, să-i facă mâncare și să se joace cu ea. La fel, aceasta nu e un impediment în a avea grijă de gospodărie, cât și a croșeta. În timpul liber, puținul pe care-l are, Ana iubește să citească și să scrie poezii. Cele mai multe le dedică mamei sale, Valeria, pe care o descrie astfel: *„Mama e o fire optimistă, foarte bună la inimă și săritoare la nevoie. Te lasă să înțelegi, ce ai greșit, dar pe urmă te ajută să ieși din dificultățile în care ai intrat. Aș descrie-o ca pe un înger. E minunată, e frumoasă. Toate cuvintele cele mai frumoase sunt despre ea. **E mama pe care mi-am dorit-o și o am. Ea e un model pentru mine. Ea e primul om cu care discut când vreau să vorbesc și am nevoie de ceva sau cineva.**”* Ana a împărtășit și cu noi una dintre aceste poezii:

Mama, dac-ai ști, cât te iubesc,
Chiar dacă nu ești mama mea.
Pentru tine aș coborî luna de pe cer,
Chiar dacă tu ești o lună.
Ți-aș darui toate florile din lume,
Chiar dacă tu însuși ești o floare.
Din tot, ce-ți pot darui eu,
Este doar iubirea mea pură.

Peste 10 ani, având 22, **Ana** mai continuă să promoveze procesul de dezinstituționalizare, precum și creșterea și educarea copiilor într-un mediu familial, dar, de această dată, acționând ca un profesionist: „*Da, internatul e un loc unde ai adăpost și mâncare, dar nu-i cel mai bun. E același perete, aceeași ușă, aceeași fereastră, aceeași haină, pe care o porți în fiecare zi. Trebuie să fie armonie la copil / tânăr, el trebuie să se simtă liber, să simtă dragoste, să știe ce înseamnă familie, să se dezvolte. Acolo nu se pune accent ca fiecare copil să se dezvolte bine, dar mai mult ca el să aibă acoperiș și ce mânca. Nu trebuie să duci un copil, de parcă l-ai pune într-o cușcă, îi dai mâncare și atât. Trebuie să te gândești, cum să-l ajuți să se dezvolte și să ia decizii singur.*” La fel, ori de câte ori are ocazia, ea încurajează

autoritățile să creeze cât mai multe servicii de tip familial pentru copiii în situație de risc, cât și să sprijine familiile, care au nevoie de suport, pentru a preveni instituționalizarea copiilor lor.

Ana are un mesaj pentru mamele, care se gândesc să-și lase copiii într-o instituție rezidențială: *„Dacă ai gândul acesta, mai chibzuiește. Nu trebuie să dai mâinile în jos. Greutățile o să treacă o dată și o dată. O faci pentru tine. **Copilul e o bucurie a vieții, e o minune. Dacă n-ar fi copiii, viața nu ar fi așa de interesantă și frumoasă.**”*